

Werkplaatsen *Omgevingsvisies:* *werken met scenario's*

Planbureau voor de Leefomgeving & Vereniging van Nederlandse Gemeenten,
Den Haag, 20 juli 2023

Inleiding

De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) organiseren een aantal werkplaatsen om gemeenten te helpen met scenario's en andere kennis en informatie een Omgevingsvisie te maken of aan te scherpen. De VNG en het PBL organiseren de werkplaatsen per provincie voor gemeenten in die provincie. Wij doen dit als onderdeel van het programma *Aan de slag met de Omgevingswet*. Deze brochure geeft informatie over de werkplaatsen.

Omgevingsvisies

Sommige gemeenten zijn bezig een Omgevingsvisie te maken; andere hebben de eerste versies van hun Omgevingsvisies al vastgesteld en gaan nu aan de slag met een aanscherping ervan. Gemeenten hebben te maken met grote opgaven op het gebied van de leefomgeving, zoals de bouw van nieuwe woningen en het bieden van voldoende ruimte voor bedrijvigheid en mobiliteit. Daarnaast staan zij voor de opgave om verschillende transities te realiseren, zoals de transities naar een klimaatneutrale energievoorziening, een circulaire economie en een kringlooplandbouw. De uitdaging is om duidelijke keuzen te maken, ambities en doelen te prioriteren en hierbij rekening met de toekomst te houden.

Aan de ene kant vergen de grote opgaven en transities decennialang vasthoudend omgevingsbeleid. Dat maakt de richting voor alle betrokkenen duidelijk en is nodig om voldoende ruimte te reserveren. Aan de andere kant zijn de opgaven en transities met grote onzekerheid omgeven. Wie neemt het voortouw? Welk ruimtegebruik vergen ze? En waar levert dit conflicten of juist synergiën op? Scenario's kunnen helpen bij de beantwoording van dit soort vragen.

Scenario's voor omgevingsvisies

De *Ruimtelijke Verkenning 2023*, die het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) onlangs heeft gepubliceerd, presenteert vier scenario's die kunnen helpen bij de toekomstige inrichting van gemeenten. De scenario's heten 'Mondiaal Ondernemend', 'Snelle Wereld', 'Groen Land' en 'Regionaal Geworteld'. Zij verkennen hoe de grote thema's voor de leefomgeving zich tot 2050 kunnen ontwikkelen: 'Stedelijke ontwikkeling', 'Duurzame economie', 'Energietransitie', 'Klimaatadaptatie' en 'Landelijk gebied'. De scenario's bestaan uit beschrijvingen, verbeeldingen en waar mogelijk berekeningen van de toekomst. Scenariokaarten brengen de ruimtelijke samenhangen tussen de thema's in beeld en daarmee ook de ruimtelijke effecten van de beleidskeuzes die kunnen worden gemaakt. De scenario's helpen om samenhangend en toekomstbestendig omgevingsbeleid en sectoraal beleid te maken. Concreet helpt het werken met de scenario's om:

- de fysieke opgaven voor een omgevingsvisie in beeld te krijgen;
- de effecten van de keuzen, ambities en doelen voor de leefomgeving in beeld te brengen;
- de gebiedsspecifieke fysieke conflicten en synergiën op te sporen;
- de voorwaarden voor de uitvoerbaarheid van de omgevingsvisie in beeld te brengen;
- de betrokkenheid van diverse beleidsmakers en belanghebbenden te vergroten;
- een gebiedseigen verhaal en een gezamenlijke taal te ontwikkelen;
- de sectorale aanpak die vaak nog domineert te overstijgen.

Werkplaatsen

Als onderdeel van het programma *Aan de slag met de Omgevingswet* – opgezet door BZK, IPO, VNG en UvW – organiseren de VNG en het PBL een aantal werkplaatsen. Het doel van de werkplaatsen is om gemeenten bij het maken of aanscherpen van hun omgevingsvisies te helpen met scenario's en andere kennis en informatie een omgevingsvisie te maken of aan te scherpen. Het gaat er vooral om

duidelijke keuzen te maken, de ambities en doelen te prioriteren en hierbij rekening met de toekomst te houden. De Omgevingswet schrijft geen stappen voor bij de ontwikkeling of de aanscherping van een omgevingsvisie. Het maken van een omgevingsvisie is dan ook geen routine. Bij de organisatie van een werkplaats stellen wij vier stappen voor, waarbij telkens een ander onderdeel van de omgevingsvisie aan bod komt:

- De huidige situatie van het gebied inventariseren;
- De toekomstige uitdagingen voor het gebied verkennen;
- De wenselijke situatie voor het gebied benoemen;
- Het pad naar die wenselijke situatie uitstippelen.

Voor elke stap organiseren we een bijeenkomst van een middag. Elke bijeenkomst bestaat uit korte presentaties over de kenmerken, principes en activiteiten van de stap, het zelf oefenen met de stap en het uitwisselen van de opgedane ervaringen en inzichten. Hierbij werken we afwisselend plenair en in subgroepen. Tijdens het oefenen kunnen de deelnemers gebruik maken van kaarten met geografische informatie en krijgen zij de gelegenheid om hun inzichten en ambities op posters te verwoorden en op kaarten te schetsen. We houden de bijeenkomsten verspreid over een half jaar. Dit geeft de deelnemers de gelegenheid om voorafgaand aan elke bijeenkomst het benodigde materiaal te verzamelen en om de resultaten van de bijeenkomst in de eigen omgevingsvisie mee te nemen.

Om het aantal werkplaatsen hanteerbaar te houden organiseren we ze per provincie. En om de bijeenkomsten werkbaar te houden kunnen er maximaal 30 deelnemers meedoen. De gemeenten in de provincie die geïnteresseerd zijn kunnen zich inschrijven. Per organisatie kan een duo van twee medewerkers meedoen, bijvoorbeeld een projectleider omgevingsvisie en een ruimtelijk strateeg. Door met elkaar de stappen te doorlopen krijgen de deelnemers handvatten om voor hun eigen gemeente ermee aan de slag te gaan. Hierbij is sprake van 'al doende leren' en van 'werk met werk maken'. Tijdens de bijeenkomsten focussen we ons op verschillende regio's in de provincie. Per regio werken de gemeenten stap voor stap aan de ontwikkeling of aanscherping van een visie. Het PBL organiseert daarnaast ook aparte bijeenkomsten voor en met ontwerp bureaus en adviesbureaus om hen te helpen in hun werk voor de gemeenten de Ruimtelijke Verkenning toe te passen.

Een werkplaats ontstaat door de bijeenkomsten in een informele setting te organiseren en de deelnemers mentale tijd en ruimte te geven. Dit stimuleert om voorbij de waan van de dag en de directe belangen te denken, alternatieve situaties en beleidsopties te verkennen en keuzen voor de korte

termijn binnen het perspectief van de lange termijn te plaatsen. Op basis hiervan kunnen nieuwe inzichten voor het verbeteren van de omgevingsvisie worden gecreëerd. Tijdens de bijeenkomsten creëren we een setting waarin de deelnemers op een geïnformeerde en creatieve manier aan de verbetering van een omgevingsvisie kunnen werken. We besteden hierbij ook aandacht aan het verbinden van de resultaten van de *informele* bijeenkomsten met het *formele* beleidstraject. Dit doen we door medewerkers met een strategische positie in het formele traject aan de bijeenkomsten te laten deelnemen en door hen te stimuleren de resultaten van de bijeenkomsten als input in het formele traject te laten meewegen. De bijeenkomsten vinden op een centrale en goed bereikbare locatie in de provincie plaats.

We ondersteunen de werkplaatsen met een website, waarop onder andere het materiaal van de Ruimtelijke Verkenning en een handreiking voor het doorlopen van de stappen is te vinden. Het materiaal van de Ruimtelijke Verkenning bestaat onder andere uit het hoofdrapport, een achtergrondrapport, integrale kaarten, thematische kaarten en kaarten uit de *Atlas van de regio*. Wilt u de website van de Ruimtelijke Verkenning bezoeken, dan kunt u [hier](#) klikken. Andere kennis en informatie die de deelnemers kunnen gebruiken bestaan uit regiokaarten, bestaande visies en plannen en gebiedskennis die zij zelf inbrengen.

Opzet van bijeenkomsten

1^e Bijeenkomst: huidige situatie inventariseren

Als voorbereiding op de eerste bijeenkomst denken de deelnemers na over de strategische omgevingsvraagstukken in hun regio, verzamelen zij materiaal over de regio en lezen zij Hoofdstuk 2 uit het achtergrondrapport van de Ruimtelijke Verkenning.

Het doel van de bijeenkomst is om de deelnemers inzicht te geven in hoe zij de huidige situatie van het gebied waarvoor zij een omgevingsvisie willen ontwikkelen of aanscherpen kunnen inventariseren en om hen hiermee zelf te laten oefenen. Het gaat om een inventarisatie die leidt tot een samenhangend beeld van de huidige situatie met aandacht voor het vroegere en huidige ruimtegebruik in het gebied, de omgevingskwaliteiten (of het gebrek er aan) en de strategische omgevingsvraagstukken die er zich voordoen. Aan het einde van de bijeenkomst hebben de deelnemers voldoende inzichten en vaardigheden ontwikkeld om het inventariseren van de huidige situatie zelf uit te voeren of om bij een uitbesteding als opdrachtgever op te treden.

Na de bijeenkomst maken de deelnemers een bondig en beeldend verslag van de resultaten die de bijeenkomst heeft opgeleverd en passen zij de opgedane inzichten en vaardigheden bij hun eigen omgevingsvisie toe.

2^e Bijeenkomst: toekomstige uitdagingen verkennen

Ter voorbereiding van de tweede bijeenkomst verzamelen de deelnemers scenariostudies die relevant zijn voor hun regio en lezen zij Hoofdstuk 3 uit het achtergrondrapport van de Ruimtelijke Verkenning.

Het doel van deze bijeenkomst is om de deelnemers inzicht te geven in hoe zij een aantal toekomstige ontwikkelingen en gebeurtenissen met een impact op hun regio's kunnen verkennen en om er zelf mee te oefenen. Het gaat om het gebruik van de contextscenario's en de wildcardverkenning uit de Ruimtelijke Verkenning, de vertaling ervan naar de eigen regio en het verkennen van de ruimtelijke opgaven die de scenario's en wildcards voor de regio met zich meebrengen. Aan het einde van de bijeenkomst hebben de deelnemers voldoende inzichten en vaardigheden ontwikkeld om zelf toekomstige ontwikkelingen en gebeurtenissen te verkennen en in ruimtelijke opgaven te vertalen of om bij een uitbesteding als opdrachtgever op te treden.

Na afloop van de bijeenkomst maken de deelnemers een bondig en beeldend verslag van de resultaten die de bijeenkomst heeft opgeleverd en passen zij de resultaten en de opgedane inzichten en vaardigheden bij hun eigen omgevingsvisie toe.

3^e Bijeenkomst: wenselijke situatie benoemen

Als voorbereiding op de derde bijeenkomst verzamelen de deelnemers scenariostudies en beleidsvisies die van belang zijn voor hun regio en nemen zij de tabellen over de situatie in 2050 uit het achtergrondrapport van de Ruimtelijke Verkenning door.

Het doel van de bijeenkomst is om de deelnemers inzicht te geven in hoe zij hun ambities en doelen expliciet kunnen maken en kunnen prioriteren (keuzen maken) en de conflicten en synergieën die zich hierbij voordoen kunnen bespreken en om er zelf mee te oefenen. Het gaat om het gebruik van de beleidsscenario's uit de Ruimtelijke Verkenning, de vertaling ervan naar de eigen regio en het verbeteren van de aanpak van de omgevingsopgaven voor de regio. De bedoeling is dat de deelnemers onderdelen van de verschillende beleidsscenario's die betrekking hebben op de toekomstige situatie combineren en als bouwstenen voor een wervende, haalbare en toekomstbestendige beschrijving van de toekomstige situatie in de omgevingsvisie gebruiken. Aan het einde van de bijeenkomst hebben de deelnemers voldoende inzichten en vaardigheden ontwikkeld om een wenselijke situatie voor de omgevingsvisie te kunnen uitwerken en hierbij keuzes te maken of om bij een uitbesteding als opdrachtgever op te treden.

Na de bijeenkomst maken de deelnemers een bondig en beeldend verslag van de resultaten die de bijeenkomst heeft opgeleverd en passen zij de resultaten en de opgedane inzichten en vaardigheden bij hun eigen omgevingsvisie toe.

4^e Bijeenkomst: pad naar wenselijke situatie uitstippelen

Ter voorbereiding op de vierde en laatste bijeenkomst nemen de deelnemers relevante scenariostudies en beleidsvisies door evenals de tabellen over de paden naar 2050 uit het achtergrondrapport van de Ruimtelijke Verkenning.

Het doel van deze bijeenkomst is om de deelnemers inzicht te geven in hoe zij met de Ruimtelijke Verkenning de wenselijk geachte situatie die zij in de vorige bijeenkomst hebben benoemd kunnen realiseren en om hier zelf mee te oefenen. Het gaat om het gebruik van de beleidsscenario's uit de Ruimtelijke Verkenning, de vertaling ervan naar de regio en het versterken van de aanpak van de omgevingsopgaven voor de regio. De bedoeling is dat de deelnemers onderdelen van de verschillende beleidsscenario's die betrekking hebben op de paden naar de toekomst met elkaar combineren en als bouwstenen voor een wervende, haalbare en toekomstbestendige beschrijving van het pad naar de toekomst voor de omgevingsvisie gebruiken. Hierbij gaat het om: de initiatiefnemers, de manieren van samenwerken, de maatregelen en acties en de voorwaarden om effectief te zijn. Aan het einde van de bijeenkomst hebben de deelnemers voldoende inzichten en vaardigheden ontwikkeld om een pad naar een wenselijke situatie te kunnen uitwerken of om bij een uitbesteding als opdrachtgever op te treden.

Na de bijeenkomst maken de deelnemers een bondig en beeldend verslag van de resultaten die de bijeenkomst heeft opgeleverd en passen zij de resultaten en de opgedane inzichten en vaardigheden bij hun eigen omgevingsvisie toe.

We nodigen u graag uit om samen met ons het werken met scenario's beter te leren kennen en in een van de werkplaatsen voor de omgevingsvisies aan de slag te gaan.

Programma's van bijeenkomsten

1^e Bijeenkomst: huidige situatie inventariseren

- 13:00 – 13:05 u Welkom en programma
- 13:05 – 13:25 u Voorstellen en vragen
- 13:25 – 13:45 u Doel en opzet van werkplaats
- 13:45 – 14:15 u Presentatie over het inventariseren van de huidige situatie
- 14:15 – 14:45 u Presentatie over het gebruik van het beschikbare materiaal
- 14:45 – 15:00 u *Pauze*
- 15:00 – 16:15 u Zelf de huidige situatie van het gebied inventariseren
- 16:15 – 16:45 u Presentatie van de resultaten en reflectie
- 16:45 – 17:00 u Opdracht

2^e Bijeenkomst: toekomstige uitdagingen verkennen

- 13:00 – 13:05 u Welkom en programma
- 13:05 – 13:45 u Reflectie op de uitvoering van de opdracht na de eerste bijeenkomst
- 13:45 – 14:15 u Verkennen van de omgevingsopgaven voor het gebied
- 14:15 – 14:45 u Presentatie over het gebruik van het beschikbare materiaal
- 14:45 – 15:00 u *Pauze*
- 15:00 – 16:15 u Zelf de ruimtelijke opgaven voor het gebied verkennen
- 16:15 – 16:45 u Presentatie van resultaten en reflectie
- 16:45 – 17:00 u Opdracht

3^e Bijeenkomst: wenselijke situatie benoemen

- 13:00 – 13:05 u Welkom en programma
- 13:05 – 13:35 u Reflectie op de uitvoering van de opdracht na de tweede bijeenkomst
- 13:35 – 14:15 u Verkennen van de wenselijke situatie van het gebied: het 'wat'
- 14:15 – 14:45 u Presentatie over het gebruik van het beschikbare materiaal
- 14:15 – 14:30 u *Pauze*
- 14:30 – 16:15 u Zelf een visie op de gewenste situatie van het gebied ontwikkelen
- 16:15 – 16:45 u Presentatie van de resultaten en reflectie
- 16:45 – 17:00 u Opdracht

4^e Bijeenkomst: pad naar wenselijke situatie uitstippelen

- 13:00 – 13:05 u Welkom en programma
- 13:05 – 13:35 u Reflectie op de uitvoering van de opdracht na de derde bijeenkomst
- 13:35 – 14:15 u Verkennen van het pad naar de wenselijke situatie van het gebied: het 'hoe'
- 14:15 – 14:45 u Presentatie over het gebruik van het beschikbare materiaal
- 14:15 – 14:30 u *Pauze*
- 14:30 – 16:15 u Zelf een visie op de gewenste situatie van het gebied ontwikkelen
- 16:15 – 16:45 u Presentatie van de resultaten en reflectie
- 16:45 – 17:00 u Opdracht